Переклад: Микола Сікорський

Філіп К. Дік. Ошуканець

— Найближчими днями хочу взяти відпустку, — сказав за сніданком Спенс Олгем.

Він поглянув на свою дружину.

— Гадаю, я заслужив відпочинок. Десять років — це тривалий час.

— А проектні розробки?

— Війну виграють і без мене. Тепер наша глиняна куля вже не під такою загрозою.

Олгем сів за стіл і закурив сигарету.

— Телетайпи подають оперативні повідомлення так, що, здається, інопланетяни ось-ось подолають нас. Знаєш, чого мені хочеться, коли піду у відпустку? Я хотів би походити по тих схилах за містечком, де ми тоді були. Пам'ятаєш? Я наткнувся на дуб-отруйник, а ти мало не наступила на гадюку.

— Саттонський ліс?

Мері почала прибирати зі столу.

— Той ліс горів кілька тижнів тому. Я думала, ти знаєш. Начебто від блискавки.

Олгем відхилився.

— Невже ніхто не спробував з'ясувати причину? — Він скривився. — Нікому це не потрібно. Вони здатні думати тільки про війну.

Він стиснув зуби, і вся картина постала в його уяві: інопланетяни, війна, схожі на голки космічні кораблі.

— А як ми можемо думати про щось інше?

Олгем кивнув головою. Цілком слушно, вона мала рацію. Невеликі темні кораблі з Альфи Центаври легко переганяли крейсери землян, наче безпорадних черепах. На всьому просторі, аж до Метрополії, бої закінчувалися поразкою землян.

Так тривало до тих пір, поки в лабораторіях Вестінгауза була розроблена пухирчаста захисна система. Розгорнута навколо найбільших міст Землі і зрештою всієї планети, вона стала першим ефективним заслоном, першим дійовим засобом спинити інопланетян, як називали їх телетайпи.

Але виграти війну — то була важча справа. Кожна лабораторія, кожна проектна група працювали і вдень і вночі, безперервно, щоб винайти дещо інше: зброю для переможної битви. Наприклад, його проект. День у день, з року в рік. Олгем підвівся і погасив сигарету.

— Як Дамоклів меч. Він завжди висить над нами. Я стомився. Єдине, що мені треба, — це тривалий відпочинок. Та, певно, спочити прагнуть усі.

Він дістав із стінної шафи куртку і вийшов на криту веранду. З хвилини на хвилину міг з'явитися модуль, — маленька швидкісна розвозка, яка підкине його до проектного комплексу.

— Сподіваюсь, Нельсон не запізниться.

Він подивився на годинник.

— Вже майже сьома.

— Ось і твоя розвозка, — сказала Мері, дивлячись між рядами будинків. Сонце світило за дахами, вилискуючи на масивних свинцевих пластинах. Навкруги було тихо, лиш де-не-де виднівся перехожий.

— Ну, побачимось. Постарайся не засиджуватися в лабораторії, Спенсе.

Олгем відчинив дверцята і зайшов усередину. Відкинувшись на кріслі, він зітхнув. Разом із Нельсоном був ще один чолов'яга, старший за віком.

— Ну то як там? — спитав Олгем, коли модуль рушив із місця.

— Все як звичайно, — відповів Нельсон. — Кілька кораблів інопланетян завдали удару; наші із стратегічних міркувань залишили ще один астероїд.

— Зміни настануть, коли проектні розробки ввійдуть у завершальну стадію. Можливо, виною телетайпна пропаганда, але протягом останнього місяця я занадто втомився від усього цього. Все виглядає дуже похмуро і страшно, життя стає безбарвним.

— Ви вважаєте, що війна ведеться даремно? — раптом спитав літній чоловік. — Адже ви самі є її невід'ємною частиною.

— Це майор Пітерс, — сказав Нельсон. Олгем і Пітерс потисли руки.

Олгем придивився до незнайомця.

— Які справи привели вас сюди спозаранку? — запитав він. — Не пригадую, щоб я раніше бачив вас на комплексі.

— Ні, я не працюю там, — відповів Пітерс, — але я трохи обізнаний із тим, чим ви займаєтесь. Моя робота полягає зовсім в іншому.

Він перезирнувся з Нельсоном. Олгем помітив це і насупився. Модуль, минаючи пустище, набирав швидкість, прямуючи до споруд комплексу.

— Чим ви займаєтесь? — спитав Олгем. — Чи, може, про це заборонено говорити?

— Я представник урядової установи, — відповів Пітерс. — Працюю в службі безпеки Федеральної адміністрації.

— Справді? — підняв брови Олгем. — Невже сюди пробралися ворожі агенти?

— Власне кажучи, я тут, щоб поговорити з вами, містере Олгем.

Олгем був здивований. Він замислився над словами Пітерса, але нічого не міг зрозуміти.

— Поговорити зі мною? Про що?

— Я тут, щоб заарештувати вас як шпигуна інопланетян. Ось чому я спозаранку тут. Нельсоне! Хапайте його…

Дуло пістолета притиснулось до грудей. Руки Нельсона тремтіли. Обличчя Олгема сполотніло. Він набрав повні груди повітря і видихнув.

— Будемо кінчати його зараз? — прошепотів він Пітерсу. — Треба вбити його негайно. Чекати не можна.

Олгем витріщився на свого друга. Він відкрив рота, щоб щось сказати, але не міг вимовити жодного слова. Обидва чоловіки вп'ялись у нього невблаганним і переляканим поглядом. У Олгема в голові запаморочилось. Вона боліла і йшла обертом.

— Я не розумію, — прошепотів він.

У цей час модуль відірвався від землі і, розтинаючи простір, знявся у безмежжя. Внизу під ними віддалявся, дедалі зменшуючись, проектний комплекс. Олгем закрив рот.

— Ми можемо трохи зачекати, — відповів Пітерс. — Спочатку я хочу поставити йому кілька запитань.

Олгем розгублено дивився попереду себе, модуль мчав, вихопившися в космос.

— Арешт здійснили успішно, — сказав Пітерс, звертаючись до відеоекрана. На екрані з'явилось обличчя шефа служби безпеки. — Тепер усім нам полегшає на душі.

— Були ускладнення?

— Ніяких. Він сів у модуль, нічого не підозрюючи. Здається, моя присутність не насторожила його.

— Де ви тепер?

— Виходимо за межі системи захисту. Рухаємось із максимальною швидкістю. Можете вважати, що критичний момент вже минув. Я радий, що двигуни відриву спрацювали непогано. Якби тоді сталась затримка…

— Покажіть його, — попросив шеф служби безпеки. Він пильно глянув на Олгема, що сидів склавши руки на колінах і приголомшено дивився поперед себе.

— Так, це він.

Ще якийсь час він дивився на Олгема. Той сидів мовчки. Зрештою шеф кивнув Пітерсові.

— Ну, гаразд. Досить. — Його обличчя ледь зморщилося від огиди. — Я побачив усе, що хотів. Ви зробили надзвичайно важливу справу. Вас відзначать винагородами.

— Це не обов'язково, — сказав Пітерс.

— Чи є небезпека? Яка вірогідність того, що…?

— Так, вона є, але невелика. На мою думку, ця штука потребує парольної фрази. Так чи інакше, а доведеться ризикувати.

— Я попереджу базу на Місяці про ваше прибуття.

— Не треба. — Пітерс похитав головою. — Ми сядемо в іншому місці, за базою. Не хочу наражати її на небезпеку.

— Як хочете.

Шеф ще раз зиркнув на Олгема. Поступово його зображення зникло. Розгортка на екрані пропала.

Олгем подивився в ілюмінатор. Корабель вийшов за межі системи захисту і, розвиваючи швидкість, мчав усе далі й далі. Пітерс поспішав: внизу, під обшивкою, на повну потужність ревіли реактивні прискорювачі.

Вони поспішали тому, що боялись саме його. На сидінні поруч із ним тривожно крутився Нельсон.

— Треба зробити це зараз, — наполягав він. — Я віддав би все що завгодно, аби тільки поставити крапку.

— Заспокойся, — сказав Пітерс. — Стеж за польотом, я хочу трохи з ним поговорити.

Він опустився в крісло поруч з Олгемом і подивився йому в очі. Тоді простягнув руку і насторожено помацав його руку, потім торкнувся щоки.

Олгем сидів мовчки. Якби тільки я міг сповістити Мері, розмірковував він. Якби я знайшов спосіб, щоб якось її повідомити. Він обвів корабель поглядом. Як? Відеоекран? Тримаючи пістолет, за пультом управління сидів Нельсон. Нічого не вдієш. Його спіймали, заманили в пастку.

Але чому?

— Послухайте, — почав Пітерс, — я маю до вас кілька запитань. Ви знаєте, куди ми прямуємо. Ми летимо на Місяць, через годину ми сядемо на його протилежному боці, де немає людей. Після посадки вас одразу віддадуть спецгрупі, яка вже чекає там. Ваше тіло негайно знищать. Ви це усвідомлюєте? — Він подивився на годинник. — Через дві години частини вашого тіла будуть розкидані по поверхні Місяця. Від вас не лишиться анічогісінько.

Зусиллям волі Олгем вийшов із летаргічного стану.

— Ви можете пояснити мені…

— Звичайно, я вам поясню, — погодився Пітерс. — Два дні тому ми одержали повідомлення про те, що один з кораблів інопланетян проник крізь нашу систему захисту. Корабель висадив шпигуна у вигляді робота-

гуманоїда. Цей робот повинен був знищити певну людину і посісти її місце. — Пітерс зміряв Олгема холодним поглядом. — Всередині робота вмонтована уранова бомба. Наш агент не дізнався, що приводить детонатор у дію, але він припускає, що це можна зробити за допомогою якоїсь фрази або певного сполучення слів. Робот має жити життям тієї особи, яку він убив, займатись її звичайними справами, виконувати її роботу, жити її соціальними турботами. Робот сконструйований у повній схожості з тією людиною. Різниці між ними немає.

Обличчя Олгема смертельно зблідло.

— Тією людиною, за яку мав видавати себе робот, був Спенс Олгем — високопоставлена офіційна особа, яка очолювала один із дослідницьких проектів. Зважаючи на те, що розробки даного проекту наближались до завершальної стадії, наявність живої бомби, яка прагне пробратися в проектувальний центр…

Олгем зосереджено дивився на свої руки: але я — Олгем!

— Як тільки робот знайшов і вбив Олгема, йому було зовсім просто вжитись у його життя. Робот був висаджений з корабля вісім днів тому. Операція по заміні була здійснена, напевно, в кінці минулого тижня, коли Олгем вирушив на коротку прогулянку в гори.

— Але ж я і є Олгем! — Він повернувся до Нельсона, що сидів за пультом управління. — Хіба ти не впізнаєш мене? Ти знав мене двадцять років. Хіба ти забув, як ми разом ходили до коледжу? — Він підвівся. — Ми разом учились в університеті. Ми жили в одній кімнаті.

Він зробив крок до Нельсона.

— Не підходь до мене! — гаркнув Нельсон.

— Та послухай же! Пам'ятаєш наш другий курс? Ти пам'ятаєш ту дівчину? Як же ж її звали...

Він потер лоба.

— Ну ту, чорняву. Ту саму, з якою ми познайомились, коли були у Теда.

— Замовкни! — Нельсон несамовито замахав пістолетом. — Я не хочу більше слухати. Це ти вбив Олгема. Ти... машина.

Олгем глянув на Нельсона.

— Ти помиляєшся. Я не знаю, що сталося, але жодний робот ніколи до мене не наближався. Тут щось не те. Може, той корабель розбився? — Він повернувся до Пітерса. — Я — Олгем. Я це знаю. Ніякої заміни не було. Я такий самий, яким був завжди. — Він ухопився за себе, обмацуючи руками все тіло. — Можна знайти спосіб це підтвердити. Поверніть мене на Землю. Рентгеноскопічний аналіз, неврологічне обстеження тощо переконають вас. Або, можливо, нам пощастить відшукати розбитий корабель.

Пітерс і Нельсон мовчали.

— Я — Олгем, — знову повторив він. — Я знаю, що я — це я. Але я не можу це довести.

— Робот, — провадив Пітерс, — не знає, що він не є справжній Спенс Олгем. Він мав стати не тільки тілом, а й розумом Олгема. В нього запроваджено систему штучної пам'яті, штучних спогадів. Він виглядає як Олгем, має його пам'ять, думки і захоплення, виконує його роботу. Але є одна різниця. Всередині робота — уранова бомба, яка готова вибухнути від парольної фрази.

Пітерс посунувся трохи вбік.

— Це єдина різниця. Ось чому ми веземо вас на Місяць. Вас розберуть і демонтують бомбу. Можливо, вона вибухне, але це вже не матиме значення, аби не на Землі.

Олгем повільно сів.

— Скоро будемо на місці, — сказав Нельсон.

Як тільки корабель поволі торкнувся поверхні, Олгем відкинувся на сидінні, думки роїлися в його голові. Під ним була наче порита віспою поверхня Місяця, безкраїй простір руїн. Що він міг подіяти? Що б могло його врятувати?

— Увага, — сказав Пітерс.

"Через кілька хвилин я буду мертвий", — подумав Олгем. Унизу він розгледів маленьку цятку, схожу на якусь споруду. Всередині були люди, — саперна спецкоманда, що чекала на нього, щоб рознести на шматки. Вони розчикрижать його, відірвуть руки і ноги, розпанахають шматок за шматком. Вони здивуються, коли не знайдуть ніякої бомби; тоді повірять, але вже буде пізно.

Олгем огледів невелику кабіну. Нельсон, як і раніше, тримав пістолет. Ніяких шансів не було. Єдиний вихід — це якось дістатись до лікаря і пройти обстеження. Мері могла б йому допомогти. Він напружив мозок, думки змінювали одна одну. Часу лишалось обмаль, лише кілька хвилин. Якби можливо було зв'язатись з нею, якимось чином передати їй кілька слів…

— Обережніше, — сказав Пітерс.

Корабель повільно опустився, і нерівна поверхня ландшафту остаточно зупинила його.

— Послухайте, — швидко заговорив Олгем. — Я можу довести, що я Спенс Олгем. Викличте лікаря. Приведіть його сюди…

— Ось і команда. — Нельсон показав пальцем. — Вони на підході. — Він знервовано поглянув на Олгема. — Сподіваюсь, нічого не трапиться.

— Коли вони розпочнуть своє діло, нас тут уже не буде, — відповів Пітерс. — Через хвилину ми заберемось звідси.

Він одягнувся в скафандр. Коли скінчив одягатись, взяв у Нельсона пістолет. — Я постережу його.

Нельсон з незграбним поспіхом уліз у свій скафандр.

— А як бути з ним? — Він показав на Олгема. — Йому теж потрібен скафандр?

— Ні, — похитав головою Пітерс. — Напевне, роботам кисень не потрібен.

Команда майже наблизилась до корабля. Вони зупинились у чеканні.

Пітерс подав їм знак.

— Давайте сюди.

Він махнув рукою і група чоловіків у надутих костюмах обережно наблизилась.

— Якщо ви відчините двері, — закричав Олгем, — це означатиме мою загибель. Це буде вбивство!

— Відчиняю, — сказав Нельсон. Він потягнувся до рукоятки фіксатора. Олгем дивився на його руки. Він бачив, як рука Нельсона обхопила металевий шток. Ще мить і двері відчиняться, повітря з кабіни рине назовні. Він загине, і вони зрозуміють свою помилку.

Можливо, в інші часи, коли б не було війни, люди не діяли б так безглуздо, підштовхуючи людину до загибелі через те, що їм страшно. Кожен був переляканий, через груповий страх кожен жадав принести в жертву якусь особу.

Його вбивали тому, що вони не могли чекати переконливих доказів його провини. Бракувало часу. Він поглянув на Нельсона. Протягом багатьох років Нельсон був його другом. Колись вони разом ходили до школи. Він був дружком на його весіллі. Тепер Нельсон хотів його вбити.

Але не лють керувала Нельсоном; його вини в цьому не було. Такі були часи. Мабуть, так само було й під час епідемії чуми. Коли на тілі у людей з'являлася червона пляма, їх, напевно, вбивали теж, без хвилини вагання, без доказів, тільки за однією підозрою. В часи небезпеки інших шляхів не було.

Він не звинувачував їх. Але він мусив залишитись живим. Його життя було надто дорогоцінним, щоб приносити його в жертву. Олгем гарячково думав. Що він міг зробити? Чи можливо щось заподіяти? Він роззирнувся.

— Пішла-а… — прокректів Нельсон.

— Твоя правда, — озвався Олгем. Звучання його власного голосу здивувало його самого. Це звучала сила розпачу. — Повітря мені не потрібне. Відкрийте люк.

Вони зупинились, витріщившись на нього з цікавістю і тривогою.

— Ну, давайте. Відкривайте. Різниці немає.

Рука Олгема пірнула під куртку.

— Мені цікаво, як далеко ви обидва встигнете відбігти.

— Відбігти?

— Вам лишилось жити п'ятнадцять секунд.

Він крутнув пальцями під курткою, його рука напружилась. Ледве посміхаючись, він розслабився.

— Ви помилялись щодо парольної фрази. В цьому відношенні ви помилялись. Вже чотирнадцять секунд.

Крізь скафандри на нього дивились два приголомшені обличчя. Потім вони заметушились і, щосили рвонувши люк на себе, відчинили його. З пронизливим звуком, зникаючи в порожнечі, повітря ринуло назовні. Пітерс і Нельсон з гуркотом вискочили з корабля. Олгем миттю кинувся до дверей. Він наліг на люк і спромігся його задраїти. Система автоматичної регуляції тиску шалено зашипіла, накачуючи повітря. Олгем зробив видих і здригнувся. Ще мить...

Під вікном двоє втікачів влились до гурту людей. Всі вони кинулись врозтіч, хто куди. Один за одним вони попадали долілиць. Олгем сів за пульт і вивів регулятори в робоче положення. Коли корабель поринув у височінь, люди схопились на ноги, з відкритими ротами вони дивились вгору.

— Перепрошую, — пробурмотів Олгем, — але я мушу повернутись на Землю.

Він направив корабель тим шляхом, яким щойно прилетів.

Була ніч. Навкруги корабля, порушуючи прохолодну тишу, цвіркотіли цвіркуни. Олгем нахилився до відеоекрана. Поступово з'явилося зображення; сигнал пішов без перешкод. Він полегшено зітхнув.

— Мері, — мовив він. На нього здивовано дивилась жінка. Вона зойкнула.

— Спенс! Де ти? Що сталось?

— Не можу тобі розповісти. Слухай уважно, я мушу говорити швидко. Вони можуть перервати зв'язок щохвилини. Біжи на комплекс і відшукай доктора Чемберлена. Якщо його там немає, знайди когось іншого. Приведи його додому і тримай там. Хай візьме приладдя, рентген, флюроскоп і все, що необхідно.

— Але…

— Роби, що я кажу. Поспішай. Все має бути готово за годину. — Олгем нахилився до екрана. — Все нормально? Ти сама?

— Сама.

— Поруч нікого немає? Чи… чи Нельсон або ще хто-небудь зв'язувався з тобою?

— Ні. Спенсе, я тебе не розумію.

— Гаразд. Побачимось за годину вдома. І нікому нічого не розповідай. Під будь-яким приводом приведи Чемберлена. Скажи, що ти дуже хвора.

Він припинив зв'язок і глянув на годинник. Через хвилину, ступивши в нічну імлу, він залишив корабель. Треба було пройти півмилі. Він пішов.

У вікні бібліотеки горів вогник. Стоячи на колінах за огорожею, він вдивлявся в нього. Жодного звуку, все навкруги було нерухомо. Він підняв руку і в мерехтінні зірок подивився на годинник.

Година майже минула. Вулицею проїхала розвозка. Вона, не зупиняючись, поїхала своєю дорогою. Олгем дивився на будинок. Лікар уже давно повинен був прийти. Він, мабуть, усередині, чекає разом із Мері. Раптом його охопив сумнів. А чи змогла вона вийти з дому? Може, вони перехопили її. Може, він іде в пастку. Але що йому лишалось?

Матеріали обстеження, знімки і свідчення лікаря давали шанс, шанс довести. Якби можна було зробити обстеження, якби можливо було лишатись живим протягом достатнього часу, щоб його дослідили... В такий спосіб він міг би їм довести. Це був, напевно, єдиний вихід. Його єдина надія була всередині будинку. Доктор Чемберлен поважна людина. На проектному комплексі він був штатним лікарем. Він би дав відповідь, його слово з приводу цієї історії мало б вагу. Фактами він міг би покласти край їхній істерії, цьому божевіллю.

Божевілля, — ось що це було. Якби тільки вони почекали, не поспішали, діяли спокійно. Але вони не могли чекати. Він мав загинути, загинути тієї ж миті, без доказів, без усякого суду чи обстеження. Потрібен був елементарний аналіз, але для елементарного аналізу у них не було часу. Вони здатні були думати тільки про небезпеку. Небезпека — і більше нічого.

Він підвівся і підійшов до будинку. Піднявся на веранду. Перед дверима він зупинився і прислухався. Як і раніше — тиша. Будинок був абсолютно безмовний.

Надто безмовний.

Олгем нерухомо стояв на веранді. Всередині було тихо. Чому? Це був маленький будинок; за кілька футів від нього, за дверима, певно, стоять Мері і доктор Чемберлен. Але він нічого не чув, ні звуку голосів, нічого взагалі. Він подивився на двері. Ці двері він відчиняв і зачиняв тисячу разів, щоранку і щовечора.

Він взявся за ручку. Потім раптом передумав і подзвонив.

Дзвоник пролунав десь у глибині будинку. Олгем усміхнувся. Почувся рух. Мері відчинила двері. Як тільки він побачив її обличчя, він усе зрозумів.

Зірвавшись з місця, він кинувся в кущі. Офіцер служби безпеки згріб Мері з проходу, стріляючи повз неї. Кулі прошили кущі. Олгем заскочив за ріг будинку. Потім побіг у темряву. Спалахнув прожектор/його промінь нишпорив десь позаду.

Він перебіг дорогу, переліз через огорожу. Стрибнувши вниз, побіг заднім двором. Перегукуючись, слідом бігли офіцери служби безпеки. Олгем важко дихав, його груди роздувались, як міх.

Її обличчя… Він одразу все зрозумів. Стиснуті губи, переляканий погляд в очах. А якби він зайшов, штовхнув двері і зайшов?!

Вони перехопили його розмову і, як тільки він скінчив говорити, примчали сюди. Напевно, вона повірила їм. Сумніву немає — вона теж думала, що він робот.

Олгем біг далі і далі. Він одірвався від переслідувачів, лишивши їх далеко позаду. Бігуни вони були явно погані. Він виліз на гору і скотився вниз по протилежному схилу. За мить він міг би знову бути на кораблі. Але куди ж податися тепер? Він уповільнив біг і зупинився. Олгем вже бачив корабель, силует якого, вимальовувався на тлі неба на тому ж самому місці, де він покинув його.

Житлові квартали лишились позаду; він опинився на околиці пустища, а далі вже ліс і ліс. Він перейшов через поле і зайшов у посадку. Коли Олгем прямував до корабля, люк його відчинився. Вийшов Пітерс, його постать було чітко видно в освітленому прорізі. В руках у нього був крупнокаліберний пістолет. Олгем умить зупинився, завмер.

Пітерс роззирнувся, вглядаючись у темряву.

— Я знаю, що ти десь тут, — крикнув він. — Виходь, Олгеме. Ти в оточенні служби безпеки.

Олгем не ворухнувся.

— Послухай. Скоро ми спіймаємо тебе. Безперечно, ти досі не віриш, що ти робот. Твоя розмова з жінкою підтверджує, що ти досі під ілюзійним впливом своєї штучної пам'яті. Але ти — робот! Ти є той самий робот і у тебе всередині бомба. Щомиті ти, хтось інший, будь-хто може вимовити ключову парольну фразу. Коли це станеться, бомба знищить все на багато миль навкруги. Комплекс проектних розробок, та жінка і всі ми загинемо. Ти розумієш?

Олгем нічого не відповів. Він слухав. Переслідувачі прочісували ліс, підходили дедалі ближче.

— Якщо ти не вийдеш, ми все одно впіймаємо тебе. Це буде лише справою часу. Ми вже не збираємось відвозити тебе на Місяць на базу. Тебе знищать при першій появі і нам доведеться ризикувати тим, що

бомба вибухне. За моїм наказом сюди прибули всі вільні працівники служби безпеки. Дюйм за дюймом прочісується вся місцевість. Ти нікуди не дінешся. Цей ліс оточений озброєними людьми. Тобі лишилось приблизно шість годин, доки ми обшукаємо останній клаптик землі.

Олгем пішов геть. Пітерс продовжував говорити; він не помітив його. Було дуже темно, щоб можна було щось роздивитись. Але Пітерс мав рацію. Йому нікуди йти. Він за містом, на околиці, де починався ліс. Він міг переховуватись деякий час, але його все одно схоплять.

Це справа часу.

Олгем тихо пробирався лісом. Миля за милею, кожен клаптик землі округу був відміряний, оголений, обшуканий, обстежений, оглянутий. Переслідувачі невпинно наближалися, стискаючи кільце.

Що лишалось робити? Він втратив корабель, — єдину надію на порятунок. Вони були в його оселі; дружина була разом із ними, переконана, безперечно, в тім, що справжнього Олгема вбито. Він стис кулаки.

Десь неподалік лежав розбитий, схожий на голку корабель інопланетян і в ньому мали бути залишки робота. Десь тут, поблизу, корабель зазнав катастрофи, впав і розбився. А розтрощений робот знаходився в ньому.

У нього з'явилась слабка надія. А що, якби він міг відшукати уламки? Якби він міг показати їм місце катастрофи, залишки корабля, робота…

Але де? Де ж його шукати?

Він рушив далі, заглибившись у роздуми.

Можливо, десь тут, неподалік.

Корабель мав здійснити посадку поблизу проектного комплексу, і робот, згідно з планом, мав подолати решту шляху пішки. Він піднявся на пагорб і подивився навкруги. Повалений і згорілий. Може, в цьому крився якийсь натяк, ключ до розв'язання? Може, він колись читав або чув про це? Десь поруч, щоб можна було дійти пішки. Якесь самотнє місце, безлюдний закуток.

Раптом Олгем усміхнувся. Повалений і згорілий…

Саттонський ліс.

Він пішов швидше.

Був ранок. Сонячне проміння проникало крізь повалені дерева і падало на людину, що, пригинаючись, пробиралась краєм галявини. Час від часу Олгем піднімав голову і прислухався. Вони були зовсім близько, лишались хвилини. Він усміхався.

Внизу під ним, розкидана між обвуглених пеньків, лежала купа понівечених уламків. Вони тьмаво поблискували на сонці. Йому не важко було відшукати це місце. Він добре знав Саттонський ліс; ще молодим багато тут мандрував.

Він знав, де шукати місце катастрофи. Тут, на рівнині, стирчав пагорб. При зниженні і заході на посадку у корабля, не обізнаного з рельєфом місцевості, майже не було шансів обминути його. І ось тепер він сидів навкарачки, дивлячись на корабель, або на те, що від нього лишилось. Олгем підвівся. Він чув, як вони наближаються, розмовляючи між собою.

Він напружився. Все залежало від того, хто першим його побачить. Якщо Нельсон — тоді шансів немає. Нельсон одразу вистрілить. Він буде мертвим раніше, ніж вони побачать корабель. Якби він мав час крикнути,

стримати їх на хвилину, — це все, що було йому потрібно. Як тільки вони побачать корабель, він буде врятований.

Але якщо вони перш вистрілять...

Тріснула обвуглена гілка. Поволі ступаючи, з'явилася постать. Олгем набрав повні груди повітря. Лишались лічені секунди, можливо, останні секунди в його житті. Він підняв руки, пильно придивляючись.

Це був Пітерс.

— Пітерсе!

Олгем щосили махав руками. Пітерс підняв пістолет і прицілився.

— Не стріляй! — Голос його тремтів. — Зачекайте хвилину. Погляньте туди, на галявину.

— Я знайшов його, — кричав Пітерс. Люди із служби безпеки вибігли з-за обгорілих стовбурів і оточили його.

— Не стріляйте. Подивіться туди. Корабель, човниковий корабель. Корабель інопланетян. Подивіться!

Пітерс вагався. Пістолет ходив з боку в бік.

— Це там, унизу, — прокричав Олгем. — Я знав, що знайду його тут. Обгорілий ліс. Тепер ви вірите мені. В кораблі ви знайдете залишки робота. Ну, подивіться ж!

— Там щось є, — стривожено сказав один із офіцерів.

— Вбийте його! — пролунав голос. Це був Нельсон.

— Чекайте. — Пітерс різко повернувся. — Я відповідаю за все. Нікому не стріляти. Може, він говорить правду.

— Вбийте його, — кричав Нельсон. — Він убив Олгема. Щохвилини він може знищити всіх нас. Якщо бомба вибухне…

— Замовкни. — Пітерс підійшов до схилу. Подивився вниз. — Погляньте, що це.

Він махнув рукою, і двоє молодиків підбігли до нього.

— Спустіться вниз і подивіться, що там таке.

Вони збігли вниз по схилу пагорба. Потім нахилились над уламками корабля.

— Ну, що там? — гукнув Пітерс.

Олгем затамував подих. Слабка усмішка була на його обличчі. Там мало бути все; йому не вистачило часу, щоб пересвідчитись на власні очі, але все мало бути там. Раптом його охопив сумнів. А може, робот не зазнав пошкодження і втік геть? Або суцільно розбився і вогонь знищив його вщент?

Він закусив губу. На лобі виступив піт. Нельсон вперся в нього своїми очима, обличчя було сердите. Він важко переводив подих.

— Вбийте його, поки він не знищив нас усіх, — прохрипів Нельсон.

Двоє молодиків випростались.

— Що ви знайшли? — запитав Пітерс. Пістолет він тримав напоготові. — Що там є?

— Схоже на те. Це човниковий корабель, все правильно. Поруч із ним щось лежить.

— Піду подивлюсь.

Пітерс пройшов повз Олгема. Олгем бачив, як він спускався вниз, підійшов до молодиків. Інші пішли за ним, щоб роздивитися.

— Щось схоже на тіло, — сказав Пітерс. — Дивіться!

Олгем наблизився разом з усіма. Вони стояли колом і дивились на те, що лежало.

На землі,скорчене і скоцюрблене, лежало дивне тіло. Здавалось, воно було схоже на людське; хіба що було якось скорчене, руки і ноги розкинуті в різні напрямки. Рот був відкритий, в очах скляний погляд.

— Схоже на машину, в якої скінчився завод, — пробурмотів Пітерс.

Олгем знесилено усміхнувся.

— Ну, що? — спитав він.

Пітерс обернувся до нього.

— Не можу повірити. Ви весь цей час казали правду.

— Робот ніколи не вселявся в мене, — сказав Олгем. Він витяг сигарету і закурив — Він розбився разом із кораблем. Ви надто були зайняті війною, щоб подумати, чому раптом далекий ліс спалахнув і загорівся. Тепер ви це знаєте.

Він стояв і курив, дивлячись на команду. Вони витягали останки з-поміж уламків корабля. Тіло заклякло, руки і ноги задерев'яніли.

— Тепер ви знайдете бомбу, — сказав Олгем.

Вони поклали тіло на землю. Пітерс нахилився.

— Здається, я бачу її край.

Він простягнув руку і торкнув тіло.

Груди мерця були роздерті. У рваній рані блищало щось металеве. Присутні мовчки вглядались у метал.

— Вона б знищила всіх нас, якби він був живий, — сказав Пітерс. — Оця металева штука, що у нього всередині.

Запанувала тиша.

— Ми ваші боржники, — звернувся Пітерс до Олгема. — Для вас це було кошмаром. Якби вам не пощастило втекти, ми б могли…

Він затнувся.

Олгем загасив сигарету.

— Звичайно, я знав, що робот не вселявся в мене. Але я ні в який спосіб не міг цього довести. Інколи неможливо одразу щось підтвердити. В цьому полягала вся проблема. Я ніяк не міг довести, що я — це я.

— Ну, а щодо відпустки? — запитав Пітерс. — Гадаю, ми могли б надати вам місячний відпочинок. Можете спокійно відпочивати.

— У мене є бажання піти зараз додому, — відповів Олгем.

— Будь ласка, йдіть, — погодився Пітерс. — Як забажаєте.

Нельсон присів навпочіпки біля тіла. Він потягнувся до металу, що стирчав із грудей.

— Не торкай, — гукнув Олгем. — Вона ще може вибухнути. Краще потім ми доручимо це групі підривників.

Нельсон нічого не відповів. Раптом він схопив рукою те, що сиділо в грудях мертвого тіла, і потягнув на себе.

— Що ти робиш? — закричав Олгем.

Нельсон підвівся. В руці він тримав якусь металеву річ. Його обличчя сполотніло від жаху. Це був металевий ніж, закривавлений голкоподібний ніж інопланетян.

— Ось чим його вбили, — прошепотів Нельсон. — Мого друга вбили ось цим.

Він зиркнув на Олгема.

— Ти вбив його цим ножем і покинув біля корабля.

Олгем тремтів. Зуби його цокотіли. Він дивився на ніж і на тіло.

— Це не може бути Олгем, — приголомшено сказав він. У нього в голові запаморочилось, все пішло шкеребеть. — Невже я помилився?

Він змовк.

— Але, якщо це Олгем, тоді я…

Він не скінчив речення, тільки першу фразу. Вибух було видно звідусіль, аж до Альфи Центавра.

Оповідання "Ошуканець" уперше опубліковано 1953 р.